

свабоды і магчымасцяў для кожнага») (Foreign Policy, 09.02.2018) устаўная канструкцыя – гэта прыдатак са з’явай пералічэння, якая таксама прадстаўлена і ў асноўным сказе (*independence, freedom and opportunity for everyone*). Трэба адзначыць сінтаксічны паралелізм «*in the family, ... in a society, ...*», з дапамогай якога пабудаваны карнёвы сказ.

Парантэза можа набываць выгляд заўвагі ці парады, якую аўтар дае чатачу, дзякуючы чаму свядома ствараецца атмасфера натуральнай бяседы: *She suggested that these types of people can choose to dedicate some days to only repetition (which isn't a lost day, because you didn't forget anything!), and other days to just new lessons, or whatever ratio they prefer (Яна выказала думку пра тое, што гэтыя тылы людзей могуць знайсці час, каб прысвяціць некалькі дзён толькі паўтарэнню (гэты дзень не з’яўляецца страчаным, таму што вы нічога не забылі!), і іншыя дні толькі новым урокам, ці таму, чаму яны аддаюць перавагу)* (Babel Magazine, 25.03.2018).

Устаўныя канструкцыі – спецыфічная катэгорыя стылістычных сінтаксічных сродкаў, як бачна з апісанага фактычнага матэрыялу. Яны з’яўляюцца прадуктыўным спосабам узмацнення экспрэсіўнасці выказвання, дапамагаюць усталяваць кантакт з чытачом, палегчыць успрыняцце інфармацыі, ствараюць эффект неспадзяванасці, тэкставай шматмернасці.



ЛІТАРАТУРА

1. Blakemore, D. Parentheticals and Point of View in Free Indirect Style / D. Blakemore. – Language and Literature: Journal of the Poetics and Linguistics Association. – 2009. – № 18 (2). – P. 129–153
2. Dehe, N. Parentheticals / N. Dehe, Y. Kavalova. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Co., 2007. – 317 p.
3. Kluck, M. Parenthesis and Elipsis / M. Kluck, D. Ott, M. de Vries. – Berlin : Mouton De Gruyter, 2014. – 363 S.
4. Oxford English Living Dictionary [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com>. – Дата доступу: 24.08.2018.
5. The Merriam-Webster Dictionary [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com>. – Дата доступу: 24.08.2018.

Міхалевіч А. Г. (Мінск, Беларусь)

КАНСТРУКЦЫІ З ПАЎТОРАМ У ВАЕННАЙ ПРОЗЕ ВАСІЛЯ БЫКАВА

Кожнаму чалавеку ў жыцці нельга абысціся без сваёй малой радзімы: бачкоў, суседзяў, хаты, зямлі. І чым далей мы жывём, тым усё гэта становіцца больш і дагагім і кранальным. У Год малой радзімы мы ўспамінаем, акрамя іншага, і тыя падзеі, якія сталі вехавымі і значнымі для ўсёй Беларусі. Адной з такіх падзей з’яўляецца Вялікая Айчынная вайна.

Памяць пра Вялікую Айчынную вайну, што прынесла многа пакутаў і гора ўсім, у тым ліку і беларускаму народу, адлюстравана ў мастацкіх творах многіх пісьменнікаў, сярод якіх вылучаецца Васіль Быкаў.

Адным з самых дасканалых і глыбокіх твораў пра Вялікую Айчынную вайну ў Васіля Быкава па праве даследчыкі лічаць апавесць «Сотнікаў» [1]. Менавіта ў ёй на вобразах двух галоўных герояў – партызан – аўтар паказвае, чаму фізічна слабейшы, хворы, паранены Сотнікаў застаўся маральна і духоўна мацнейшым, чым Рыбак, які, хоць і быў добрым байцом, але, трапіўшы ў палон, перайшоў на бок ворага.

Для рэалізацыі задумы Васіль Быкаў выпрацаваў своеасаблівы падыход да кампазіцыйнага афармлення твора: аўтар падае падзеі праз успрыманне то Сотнікава,

то Рыбака. Змяняючы пачаргова апавядальнікаў, пісьменнік дакладна, выразна паказвае ўнутраны свет герояў, матывы іх паводзін і ўчынкаў. Адлюстраванне рэчаіснасці ў такім ракурсе дазваляе не толькі стварыць аб’ектыўнае апісанне, але і спалучыць яго з аўтарскім паказам герояў, аналізам іх думак, перажыванняў, пачуццяў. І дасягаецца гэта ў многім дзякуючы шматлікім моўна-выяўленчым сродкам, кожны з якіх у залежнасці ад мэты паведамлення ці ўсяго тэксту, ці асобных яго кампанентаў выконвае пэўную функцыю. Адным з такіх сродкаў выступае лексічны паўтор, які заключаецца ў перыядычным паўтарэнні ў межах адной структуры словаформы (асабліва пашыраны варыянт), словазлучэння ці прэдыкатываў часткі з аднолькавым лексічным нападэннем.

У аўтарскай мове апавесці пераважае паўтор дзейніка і дапаўнення, выражаных асабовым займеннікам. Напрыклад: Тады Сотнікаў кінуўся да скрынкі са снарадамі сам, але яшчэ не дапоўз да яе, як ззаду грывнула... І ён [тут і далей выдзелена намі. – А.М.] зразумеў, што гэта – усё. Ён не ведаў яшчэ, ці сам цэлы, ён толькі адчуваў, што аглух, і быў у ягоных вушах адгарадзіла ічыльнай сцяной, іншыя гукі ўсё разам зніклі, у гэтай шпелі і гуло. З носа ішла кроў, ён размазаў яе па твары і кульнуўся з дарогі ў канаву: насупраць за вербамі ішоў, мусіць, той самы танк, што падбіў яго [2, с. 149]. Як варыянт – выражэнне згаданых сінтаксічных пазіцый уласным назойнікам што асабліва часта сустракаецца ў няўласна-простай мове герояў. Так, Рыбак, знаходзячыся ў склепе і чакаючы з допыту Сотнікава, перажывае за апошняга і гэтае пачуццё перадаецца за кошт паўтору: Паліцай рагатнуў, коротка і агідна, а ў Рыбака нешта раптам і пакутна апала ўнутры. Мусіць, з залішняй паспешлівасцю ён усунуў на ногі, каўтаючы ў свядомасці недаўменне: а дзе ж Сотнікаў? Спяраша ж, мусіць, павінны прывесці Сотнікава, а пасля ўжо ўзяць на допыт яго. Ці можа Сотнікава ўжо забілі? [2, с. 229].

Мае месца ў аўтарскай мове і паўтор выказніка, які выкарыстоўваецца асабліва часта для паказу працягла дзеяння ў межах аднаго сказа: Але не было каманды спыніцца, полк усё ехаў і ехаў, і кожныя дзве гадзіны над ім разгрузаліся нахабныя «юнkersы», ад якіх уся гэта наземная агнявая магутнасць была безабаронная [2, с. 146]. Аднак найбольшай частотнасцю ўжывання канструкцый з паўторамі вызначаюцца рэплікі герояў, аформленыя як дыялог. Напрыклад: «А там Пётра Качан. Ён старастам цяпер тут, – прастадушна паведаміла цётка». – «Тутэйшы стараста? Ты чуеш?» – звярнуўся Рыбак да таварыша, які цяпліва стаяў пад сцяной. – «Аняго ж, паставілі старастам» [2, с. 152].

Варта адзначыць, што ў апавесці «Сотнікаў» Васіль Быкаў шырока выкарыстоўвае канструкцыі з паўторам, размяшчаючы іх як у межах дзвюх (радзей – больш) рэплік розных персанажаў, так і ў рэпліцы аднаго героя. Сінтаксічныя адзінкі першага тыпу ўласцівы дыялогам, звязаным нярэдка з запытаннем, і таму найбольш часта назіраюцца паўторы ў рэпліках, што аформленыя як:

а) пыталыны сказ – апавядальны сказ як адказ на пытанне з паўторам дзейніка: «Мабыць, правільна. Там лес». – «А дарога?» – «Тут недзе і дарога» [2, с. 167]. Мае месца і паўтор выказніка, прычым варта заўважыць, што ў рэпліцы-адказе герой Васіля Быкава не ўжывае традыцыйныя сцвярдзальныя ці адмоўныя часціцы так ці не: «Вельмі баліць?» – «**Баліць**», – буркнуў, мабыць, каб адачыцца ад яго [Рыбака. – А. М.], напарнік [2, с. 180]; «Ах, не ведаеце? Можна гэта не вы ноччу **стралялі**?» – «**Мы не стралялі**» [2, с. 209];

б) пыталыны сказы (нярэдка з пэўнай трансфармацыяй другой рэплікі, калі робіцца акцэнт на адной словаформе): «У **арміі** служыць?» – «У **якой арміі**?» [2, с. 209];

в) апавядальны сказ – пыталыны сказ як перапытванне. Прычым гэта можа быць як абсалютны паўтор аднаго слова (напрыклад: «**Камандзір атрада?** Ну, гэты... **Дубавы**». – «**Дубавы?**» – чамусьці здзівіўся следчы, і Рыбак працягла паглядзеў яму

ў вочы [2, с. 231]), так і ў трансфарміраваным выглядзе (напрыклад: «*А дык жа каторыя людскія – не хацелі [быць старастай. – А. М.], а нялюдскіх людзі баяліся.*» – «А яго [Пётру Качана. – А. М.] **не баяцца?**» [2, с. 161]).

Паўторы ў рэпліках аднаго героя больш рэдкія, прычым яны тут, як правіла, не капіравальныя паўтарэнні, а канструкцыі, аформленыя Васілём Быкавым спецыфічна і па-мастацку ўдала ў межах розных сказаў. Напрыклад, у рэпліцы Дзёмчыхі, якая незадаволена з'яўленнем у сваёй хаце параненага Сотнікава і Рыбака, за кошт паўтору словафомы **не страшна** ў іранічным значэнні перадаюцца роспач і страх гераніні за дзяцей: – *Ну канешне! – зазлавала жанчына. – Вам усё не страшна. І страляюць у вас – не страшна. І што маці гора – не страшна. Нічога не страшна. А нам...* [2, с. 200].

З пункта гледжання сінтаксічнай характарыстыкі ў апавесці «Сотнікаў» у межах адной рэплікі герояў пераважаюць паўторы галоўных членаў сказа. Сярод іх сустракаюцца паўторы дзейніка, выражанага агульным назоўнікам. Напрыклад, у рэпліцы «*Мамка, мамка ідзе! – раптам радасна завішчала дзятва за перагародкай, і ён [Сотнікаў. – А. М.] убачыў на сцезыцы жанчыну, якая хуценька бегла да хаты*» [2, с. 197] за кошт паўтору перадаецца радасць дзяцей Дзёмчыхі, якая вымушана была пакінуць іх, каб зарабіць на харчы.

Паўтор выказніка ў рэпліках герояў Васіля Быкава звычайна выступае ў функцыі выдзяляльна-акцэнтнай і служыць для падкрэслівання, выдзялення семантычна важнага для паведамлення моўнага элемента. Як правіла, у гэтай функцыі выступаюць структуры з удакладняльнымі кампанентамі пры паўторным выказніку, які стаіць у пачатку фразы. Напрыклад, убачыўшы праз акно сваёй хаты, куды прыйшлі Сотнікаў з Рыбаком, немцаў, спужаная Дзёмчыха вымаўляе: – *Ідуць! Трое сюды ідуць!* [2, с. 202], і менавіта паўтор дазваляе чытачу больш глыбока зразумець пачуцці жанчыны. За кошт паўтору таксама перадаюцца, напрыклад, загад (*Але менавіта ў той час саны спыніліся, некалькі галасоў хрыпела і сіпата закрывалі наўздагон: – Стой! Стой, страляць будзем! Стой!* [2, с. 169]), радасць (*Кулі густа праішвалі голле, з усіх бакоў на яго [Сотнікава. – А. М.] сытала ігліцай, але ён шыбаваў наўпрост як мага далей і праз кожную секунду з радасным жахам цвердзіў сабе: «Жыў!», «Жыў!»* [2, с. 194]) і іншыя пачуцці. Мае месца паўтор выказніка і ў канструкцыі-адказе, якая належыць адной і той жа асобе. Напрыклад: *Следчы борздзенька ўскочыў за сталом, локцямі смякнуў угору – мусіць, велікаватая ў паясніцы штаны. – Не вінавата! А вас прымала? На гарышча хавала? Што, думаеш, не знала, каго хавала? Добра знала!* [2, с. 234]; – *Так, што ж... Што ж цяпер зробіш? – пытаўся ў кагось Пётра – сам сабе адказваў: – Нічога не зробіш* [2, с. 252].

Паўторы дадзеных членаў сказа ў апавесці «Сотнікаў» больш рэдкія. Так, значнасць-паўтор у рэпліцы аднаго героя фігуруе пераважна у клічных (першы сказ) і пабуджалых (другі сказ) сінтаксічных адзінках як эмацыянальная рэакцыя на сітуацыю. Так, убачыўшы паліцаю каля хаты, спалоханая Дзёмчыха загадвае Сотнікаву і Рыбаку хавання, і пісьменнік перадае гэта рэплікамі з выразным станам прыёму паўтору: *Дзёмчыха, мусіць, таксама зразумела гэта і трывожным шэптам загаманіла: – На гарышча! Лезце на гарышча!* [2, с. 202]. Паўтор дапаўненняў, хоць і рэдкі ў апавесці, вызначаецца тым, што мае месца ў перадачы рэплік герояў праз прамую і няўласна-простую мову. Напрыклад, следчы ў час попыту пытаецца ў Сотнікава: *А да ляснаўскага старасты вы таксама зайшлі выпадкам? І далей адразу ідзе няўласна-простая мова героя: Ага, во як! Значыць, ужо дазналіся і пра старасту?* [2, с. 221].

Відавочна, што лексічны паўтор у апавесці Васіля Быкава выступае адным з прыёмаў узмацнення эмацыянальнай выразнасці маўлення, выдзялення семантыч-

на важнага кампанента і адносіцца да фігур павелічэння аб'ёму выказвання. Сярод такіх фігур у «Сотнікаве» найбольш пашырана сінтаксічная анафара – паўтор у пачатку сказаў (ці прэдыкатыўных частак): *Тады трэба знайсці важкія факты, такія, каб зацікавіць паліцыю; бо калі тая вырашыць, што ўсё ясна, тады ўжо трымаць іх не стане. Тады ім канец* [2, с. 227].

Частым у апавесці выступае паўтор кампанентаў у канцы сказаў – эпіфара. Такая фігура мае месца пераважна ў няўласна-простай мове персанажаў для ўзмацнення сэнсавага выдзялення пэўнай словаформы: *Яму [Сотнікаву. – А. М.] рабілася надта дрэнна, але няк трэба было трываць. Цяпер трэба было толькі адно: трываць* [2, с. 210].

Пашыраным у апавесці «Сотнікаў» з'яўляецца і анадэплогіза – экспрэсіўная фігура, у якой канец аднаго сказа паўтараецца ў пачатку другога. У аўтарскай мове далезная фігура дазваляе перадаць не толькі дынамічны дзеянні персанажа, звязаны з пэўным аб'ектам, але і даць апісальную характарыстыку апошняму. Напрыклад: *Зразумеўшы, што не памыляецца, Рыбак напугаласу вылаяўся і амаль падбегаў адолеў некалькі крокаў, пакуль збоч ад дарогі не ўбачыў плот. Плот быў на месцы, хоць і палаваны, без верхніх жардзін; некалькі пар пахілых, перавязаных лазінаю калоў коса былі таілі зямлі* [2, с. 137–138].

Такім чынам, для мастацкага вырашэння задумы ў апавесці «Сотнікаў» Васіль Быкаў своеасабліва і часта ўключае канструкцыі з лексічным паўторам членаў сказаў і простых сказаў. Такія паўторы служаць для перадачы шматлікіх семантычных аб'ектыўна-мадальных значэнняў.

ЛІТАРАТУРА

1. Бугаёў, Д. Васіль Быкаў : нарыс жыцця і творчасці ; для сярэд. і ст. шк. узросту / Д. Бугаёў. – Мінск : Нар.асвета, 1987. – 207 с.
2. Быкаў, В. Збор твораў : у 4-х т. / В. Быкаў. – Т. 2 : Апавесці. – Мінск : Маст. літ., 1981. – 447 с.

Мойскі А. Ч. (Мінск, Беларусь)

«БУ ПАЭЗІІ МАКСІМА ТАНКА»: ЭКФРАСІСЫ

Кантэкстуальнай прасторы паэзіі Макіма Танка ўласціва інтэртэкстуальнасць, але яна праяўляецца не толькі дзякуючы запазычанням, перапрацоўкам і наследаванням. Падчас падарожжаў паэт занатоўваў уражанні ад скульптуры, архітэктуры і жывапісу іншых краін, у якіх праз міждысцыплінарныя сувязі раскрыліся дадатковыя сэнсы яго ўласнай паэзіі. У яго творчасці можна знайсці цэлы пласт «жывапісных», «архітэктурных» і «скульптурных» вершаў.

Даследаванне дзённікавых запісаў і твораў Максіма Танка паказала, што паэт пабываў у больш як траціна краінах свету, у тым ліку былых савецкіх рэспубліках. Геаграфія яго падарожжаў здзіўляе – Венгрыя, Балгарыя, ЗША, Чылі, Японія, Кітай, Францыя, Італія, Фінляндыя, Іспанія, Грэцыя і г.д.: «Усе адпачынкі, пагожыя дні ўсе / У жыцці размяняў на вандроўкі, паходы» [4, с. 64]; «Быў я ў Мядзелі, / быў я ў Мінску, / У Маскве, / у Парыжы, / Пекіне, / У сяброў і далёкіх і блізкіх» [4, с. 271].

Падчас наведвання Ленінграда Максіма Танка не мог не ўразацца помнікамі архітэктуры і скульптуры паўночнай сталіцы Расіі: «Вось ён, горад, такі непаўторны ва ўсім, / Быццам пушкінскі верш, / Бела-мрамарны і ўрачысты, які гімн <...> // З медным коннікам я на ўзбярэжжы Нявы / Углядаюся ўдаль» [3, с. 155]. Сапраўды, адна з візітак горада – помнік Пятру I, вядомы як Медны Вершнік дзякуючы аднай-